

Padmalyos temetkezés Kézdivásárhelyen

(Kivonat)

A dolgozat felvázolja a kézdivásárhelyi padmalyos temetkezés kialakulását és fejlődését. A város temetőinek történelmét követően azok térbeli elhelyezkedését tárgyalja, sorra véve az egyes felekezeteket. A dolgozat hangsúlya a padmalyos temetkezés helyi, sajátos formáinak leírására tevődik, a sírok kiképzése a rendelkezésre álló terület optimális kihasználása és az egyes családok anyagi helyzetének függvényében alakult. A dolgozat vázlatigényű, a bemutatott kérdéskör további kutatásokat és részletesebb megközelítést érdemel és igényel.

A családi temetkezésnek legelterjedtebb formája a padmalyos sír. A Dunántúl nyugati részének kivételével, magyar területen mindenütt ismert.¹ Az értelmező szótár szerint a padmaly: „sírgödör oldalába ásott üreg a koporsó számára“. Kézdivásárhelyen ma már a fiatal generáció a lepadolt sírt is padmalyosnak nevezi.

A néprajzi lexikon a padmalyos sírnek négy típusát különbözteti meg.² A Kézdivásárhelyen található padmalytípust nem említi. Itt nem oldal- vagy fenék irányba ásták, hanem a sírgödör hosszában alakították ki. CSŐSZ-SZABÓ István „A tiszaladányi temető és a temetés” (Taktaköz) című dolgozatában említi ehhez hasonló: „A régi temetőben a padlant a sír végébe, *olyan pince alakúra* ásták ki. Az Új temetőben nem ásnak padlant, mert nagyon homokos a talaj, beomlásra hajlamos... A padlanba *lábbal dugták* be a halottat, régebben három,

négy, sőt öt koporsót is elhelyeztek egy-egy padlanba.³ Ennek a padmalytípusnak a földrajzi elterjedéséről eddig keveset sikerült megtudnom. Kevésbé ismert típus lehet, mert CSŐSZ-SZABÓ István írásán kívül a szakirodalomban nem találtam rá utalást. Felső-Háromszéken is csak a kézdivásárhelyi református temetőben általános. A katolikus temetőben nem több, mint két tucat padmalyos sír található.⁴ Ma már az egyház nem engedélyezi a padmalyok készítését a temetők gazdaságosabb kihasználása érdekében.

Kézdivásárhelynek négy temetője van (1.kép). Nagyságrendben a következők: református, római katolikus, ortodox és zsidó temetők. Mindenik a város szélén, dombos, árvíz-től védett területen helyezkedik el. A zsidó temetőt az 1940 óta nem használják.

A református temetőt tartják a város régi temetőjének. A régi sírkövek arra utalnak, hogy a 18. században már használták.⁵ Kellott lennie egy korábbi temetőnek is, mert a település a 15. század elején létezett.⁶ Ekkor még a templom körüli temetkezés volt a kötelező, amiből arra lehet következtetni, hogy Kézdivásárhely első temetője is a templom körül alakulhatott ki. Ennek egyetlen bizonyítéka az, hogy a mai református templom mellett a kántori- és paplak építésekor emberi csontokat találtak. Ez a temető a 16-17. században szűnhetett meg és ezzel egy időben alakulhatott ki a mai református temető.⁸

A reformáció elterjedése után a város lakossága többségében reformátussá lett. A kis számú katolikus lakosság a halottait a református temető keleti szögletébe temette el. Ezt a részt ma is a régi, vagy kicsi katolikus temetőnek hívják. (2. kép)

Kézdivásárhelyen a katolikus közösség a 17. század vége felé gyarapodásnak indult. 1696-ra elkészült a minorita templom, ehhez a 18. század folyamán szentélyt építettek. A templom mellett minorita rendház is létesült, ahol a barátok iskolát működtettek.⁹ 1825-ben RUDNAY Sándor erdélyi püspök kéri a város vezetőségét, hogy utaljon ki temetőhelyet a katolikus közösségnek, mert a régiben nem férnek. Erre a kérésre kapja meg a katolikus egyház a mai temető egy részét.¹⁰

A temető nagyobbik felét WELNREITER György, kézdívasárhelyi örmény sörgyáros, volt főgondnok adományozta a katolikus hitközségnek a 19. század végén.

Kézdívasárhely vásáros hely lévén, pihenő- és szálláshelye volt az átutazó román, szerb kereskedőknek és fuvarosoknak. A 18. században építik az ortodox templomot, amivel egy időben valószínűleg temető is létesült. ORBÁN Balázs a 19. század második felében 40 ortodox vallásút jegyzett fel. A nagyobb gyárak létesítéséig (1968) a város ortodox lakosságának száma elenyésző volt. Temetőjük a város szélén volt, ott ahol az 1990-es év elejétől épül az új ortodox templom. Ezt a temetőt 1967-ben számolták fel¹¹, ekkor nyitottak egy új temetőt a katolikus sírkert szomszédságában.

1968 után a város lakossága növekedésnek indult. Ez a temetők túlzásfoltosságához vezetett. A temetőkeren kívül újabb sírokat nyitottak, így a református és katolikus temető is régi és új részre oszlott.

A református temetőben az utólag nyitott temetőhely is feltelt, ezért a közeljövőben a református egyház új temetőt fog nyitni.¹²

Dolgozatom szempontjából a régi református temető a fontos. Itt alakultak ki és maradtak fenn napjainkig a padmalys sírok.

Amint már említettem, a padmaly kialakítása sajátos módon történt.

A sírgödört az egyszerű sír méretei szerint ásták ki. Szélessége 0,9-1 méter, hossza pedig 2,2 méter kellett legyen, hogy a koporsót könnyen le lehessen eresztetni a gödörbe. Mélysége a talaj morfológiájának függvényében változott, 2,5 és 3 méter között. A református temető keleti része homokosabb, ezért itt a sírgödörök 3 méter körüliek. Egyébként a temető talaja nem egységes. Nagyrészt homokos, de találunk kavicsos és agyagos részt is.

Egy sírgödörben általában két padmalyt alakítottak ki, ezeket nem oldalába, hanem hosszanti irányba („bütübe“) vájták. Az első padmalyt mindig a sírjel irányába a másodikat ezzel szembe, „lábtól“ készítették. A padmaly mérete a koporsó méretétől függött. Hossza kb. 15, széles-

sége 10-10 centiméterrel nagyobb kellett legyen, mint a koporsó. Magassága 20 centiméterrel nagyobb, mint a koporsó fej felőli része. Boltívesre ásták, azért, hogy jobban bírja a föld nyomását. Így, ha a talaj megfelelő volt, több generáción át tudtak ide temetkezni, mert nem omlott be. Készítettek olyan padmalyt is, amelyet téglával raktak ki, de általában nem voltak bélelve.

Adatközlőim szerint oldalpadmalyt nem ástak, mert a talaj nem volt alkalmas erre. Szerintük ez könnyebben beomlik, mint a hosszanti. Előfordult azonban, hogy gyerekkoporsót oldalba is temettek. Ez attól függött, hogy a szomszéd sír milyen közel volt. Kisebb koporsót (elsősorban csecsemőkét) a hosszanti padmaly fölé is temettek.

A padmaly nyílását a koporsó behelyezése után, deszkaajtóval zárták el. Az ajtó méretét mindig a nyílás méretéhez szabták.

A padmalyokban nem volt megsabott helye a családtagoknak. Az elhalálkozás sorrendjében, előbb a sírjel irányába, majd a vele szembenlevő padmalyba temettek. A temető feltelésével egyre nehezebbé vált a padmalyok kialakítása. Többször előfordult, hogy beástak a szomszéd padmalyba. Ha nem tudtak padmalyt vájni, a sírgödörbe is temettek. Általában ügyeltek arra, hogy a sírgödörbe ne tegyenek koporsót, mert ezáltal elzárták a padmalyok nyílását. Ebben az esetben nem tudtak a padmalyba folyamatosan temetkezni. Adatközlőim szerint a padmalyt 10 évenként nyithatták meg, a régi koporsó maradványait elásták a sírgödör aljában, így a padmaly felszabadult és lehetett ismét használni.

A padmalyban a halott feje mindig a sírjel irányában van. A sírjel felőli padmalyba fejfelé dugták be a koporsót, míg a vele szemben levő padmalyba lábbal előre. Ahhoz, hogy könnyen becsússzon a koporsó, a padmaly hosszában, párhuzamosan, két lécezt helyeztek el. A lécekre egy gömbölyű fát tettek görgőnek. Miután kötéllel leeresztették a koporsót, a padmaly felőli végét ráhelyezték a görgőre. Egy, esetleg két személy lement a gödörbe és betolta a padmalyba. Egy hosszú nyelű gereblyével kihúzták a görgőfát, majd a deszkaajtóval elzárták a padmaly nyílását.

A föld visszahányása után alakították ki a sírhantot. Méretüket tekintve, 3 és 6 méter között váltakoznak. A 3 méter körüli sírhant esetében a padmaly kinyúlik az ösvény alá. A temető ösvényei alatt szinte mindenütt van padmaly.

Kézdivásárhelyen ezt nem tekintették kegyeletstértésnek. Azonban elmarasztalták azt, aki a sírgödörbe úgy temetkezett, hogy a koporsóra közvetlenül visszahányta a kiásott földet. Az általános eljárás az volt, hogy a sírgödör négy sarkába cölöpöt vertek le, hosszanti irányba egy-egy deszkával összekötötték, majd a koporsó fölé szorosan egymás mellé vastag deszkákat tettek. Így a koporsó a föld nyomásától is védve volt. Ma ez a temetkezési mód az általános, mert a padmalyos a sírok ásását nem engedélyezi az egyház.

Aki el akarta kerülni, hogy a padmaly fölött ösvény haladjon át, hosszú sírhantot alakított ki. A tehetősebbek a hantot bekerítették. Külön dolgozat témája lehetne a temetőben fellelhető kovácsoltvas kerítések leírása.

Az 1980-as évek végén a református egyház megtiltotta a padmalyos sírok ásását. A református temetőőr emlékezete szerint az utolsó 1988-ban készítették. Azért tiltották be, mert sok helyet foglalt, így a temető kihasználatlan maradt. Egy másik, nem kevésbé elhanyagolandó oka a padmalyos temetkezés megszűnésének az, hogy idővel a talaj nyomásától a padmalyok beomlanak. A padmaly fölött „szakadozik be a föld”. Javarészüik ösvény alatt van, ami miatt jármű nem is mehet be a temetőbe.

A temetők minél jobb kihasználása érdekében ma csak mélységbe terjeszkednek. Ezért elterjedőben van a „földalatti kriptá” építése, de ez is külön dolgozat témája lehet.

Adatközlők

AMBRUS András, 56 éves, a református temető őre, Kézdivásárhely. Római katolikus.

BERSZÁN István, 45 éves, a kézdivásárhelyi református templom harangozója, Márkosfalva. Református.

BODÓ Imre, római katolikus főesperes, Kézdivásárhely.

DAKÓ Antal, 85 éves, Kézdivásárhely. Református.

KOVÁCS Anna, 56 éves, Kézdivásárhely. Református

MARTI András, 60 éves, a római katolikus temető őre, Kézdivásárhely. Római katolikus.

SZENTGYÖRGYI Zsombor, református lelkipásztor, Kézdivásárhely.

Jegyzet

1. Magyar Néprajzi Lexikon, 4/446., Budapest 1987.
2. Magyar Néprajzi Lexikon, 4/447., Budapest 1987.
3. CSÖSZ-SZABÓ István: A tiszaladáni temető és a temetés. In: A miskolci HERMANN Ottó Múzeum közleményei, 122.o., Miskolc 1986.
4. MARTI András, adatközlő
5. Adatközlőim szerint, fiatal korukban több 1700-as évekbeli sírkő állt a református temetőben. Ma már alig van egy-kettő.
6. ORBÁN Balázs: A Székelyföld leírása..., 3/101., Pest 1869.
7. SZENTGYÖRGYI Zsombor adatközlő szerint.
8. A temetőket érintő szigorú rendeletek következtében telepíthették ki a temetőt a város szélére. Irott dokumentumot erre vonatkozóan nem találtam, de az, hogy napjainkig nyomtalanul eltűnt, azt igazolja, hogy korán kitelepíthették.
9. BODÓ Imre, adatközlő.
10. Idem.
11. SZENTGYÖRGYI Zsombor, adatközlő
12. Lásd az 1. képen

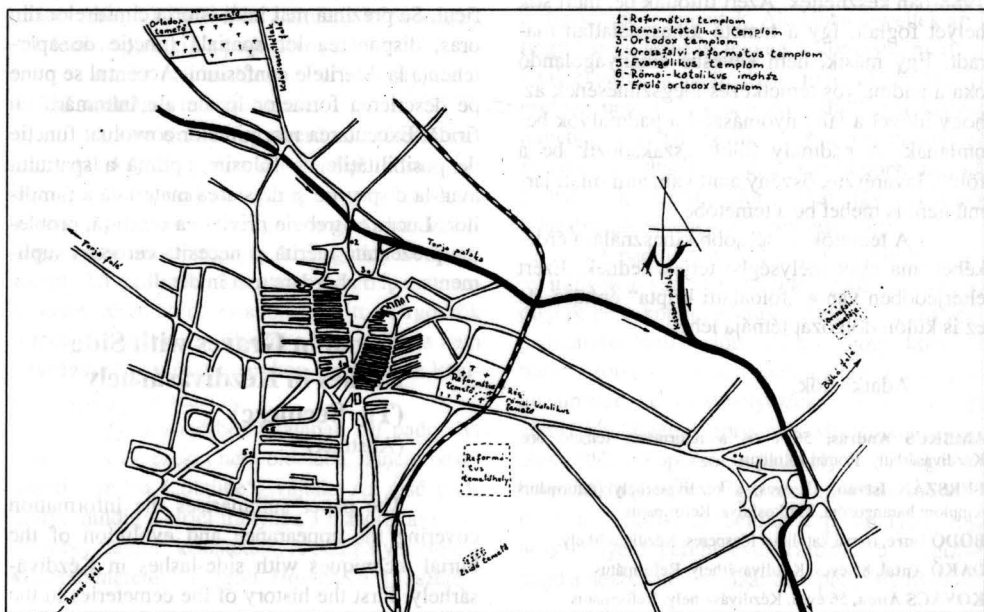
Înhumare cu firidă la Tg. Secuiesc (Rezumat)

Lucrarea trece în revistă cunoștințele privind apariția și evoluția tehnicii de înhumare cu firidă în Tg. Secuiesc, scoțând în evidență specificul. Se prezintă mai întâi istoria cimitirelor din oraș, dispunerea lor spațială funcție de apartenența la diferitele confesiuni. Accentul se pune pe descrierea formelor locale ale înhumării cu firidă. Executarea mormintelor a evoluat funcție de posibilitățile de folosire optimă a spațiului avut la dispoziție și de starea materială a familiilor. Lucrarea trebuie privită ca o schiță, problema prezentată meriță și necesită cercetări suplimentare și o abordare mai în detaliu.

Burial in Graves with Side-Lashes in Kézdivásárhely (Tg. Secuiesc) (Abstract)

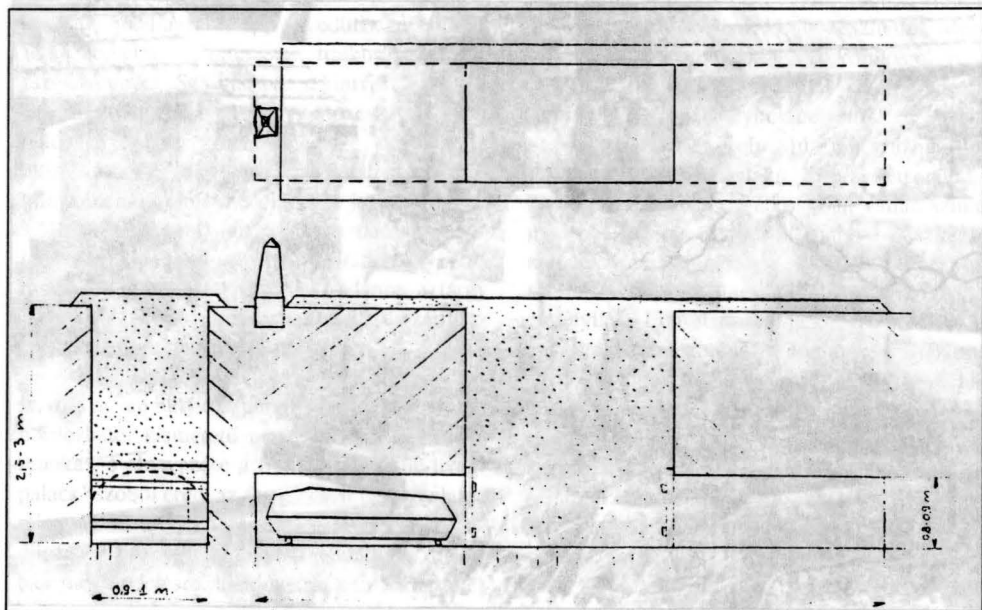
The paper summarises the information covering the appearance and evolution of the burial techniques with side-lashes in Kézdivásárhely. First the history of the cemeteries in the

town is presented, their spatial disposal according to the different religions. It presents the burial techniques in graves with side-lashes. The manufacturing of the graves depended upon the possibilities of optimal use and on the financial state of the families. The paper has to be regarded as a sketch, the aspects presented need a more thorough and supplementary research, and more detailed documentation.

2. ábra A kicsi római katolikus temető

3. ábra Padmalajos temetkezés

Ötvenháromféle talajszelvény a református temetőben

